

ਧਰਮ ਯਾ ਮਜ਼ਹਬ

ਭਾਗ-1

ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਪਰਮੇਸ਼ਰ—

ਪ੍ਰੇਮ-ਪੁਰਖ ਹੈ।

ਅਤਿ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਹੈ।

ਪ੍ਰੇਮ ਸਰੂਪ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦਾ ‘ਹੁਕਮ’, ‘ਕਵਾਉ’, ‘ਬਾਣੀ’ ਵੀ ਅਪਾਰ, ਮੁਕੰਮਲ, ਤੇ ‘ਪ੍ਰੇਮ-ਮਈ’ ਹੈ।

ਸਾਚਾ ਸਾਹਿਬੁ ਸਾਚੁ ਨਾਇ ਭਾਖਿਆ ਭਾਉ ਅਪਾਰੁ ॥ (ਪੰਨਾ-2)

ਰਹਿ ਪ੍ਰੇਮ ਬਾਣੀ ਮਨੁ ਮਾਰਿਆ ਅਣੀਆਲੇ ਅਣੀਆ ਰਾਮ ਰਾਜੇ ॥

(ਪੰਨਾ-449)

ਪ੍ਰੇਮ ਪਦਾਰਥੁ ਨਾਮੁ ਹੈ ਭਾਈ ਮਾਇਆ ਮੋਹ ਬਿਨਾਸੁ ॥ (ਪੰਨਾ-640)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ‘ਪ੍ਰੇਮ-ਸਰੂਪ’ ਹੋ ਕੇ, ਸਾਰੀ ਕਾਇਨਾਤ ਵਿਚ ‘ਸਬਦ’ ਦੁਆਰਾ ਰਵਿ-ਰਹਿਆ-ਭਰਪੂਰ ਹੈ—

ਰੰਗਿ ਰਤਾ ਮੇਰਾ ਸਾਹਿਬੁ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰਿ ॥ (ਪੰਨਾ-23)

ਆਪੇ ਹੁਕਮਿ ਵਰਤਦਾ ਪਿਆਰਾ ਆਪੇ ਹੀ ਫੁਰਮਾਣੁ ॥ (ਪੰਨਾ-606)

ਜਤੁ ਤਤੁ ਦਿਸਾ ਵਿਸਾ ਹੋਇ ਫੈਲਿਓ ਅਨੁਰਾਗ ॥ (ਜਾਪੁ ਪਾ: 10)

ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਜੋਤਿ-ਰੂਪੀ ‘ਪ੍ਰੇਮ-ਕਿਰਨ’, ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਰਵਿ ਰਹੀ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਕਾਇਨਾਤ ਦੀ ਹਰ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਅਤੇ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਭੀ, ਇਲਾਹੀ ਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰੀਤ-ਪ੍ਰੇਮ-ਪਿਆਰ ਦਾ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਹੈ।

ਇਸੇ ਇਲਾਹੀ—

ਪ੍ਰੇਮ-ਤਾਂਘ
ਪ੍ਰੇਮ-ਕਾਂਖੀ
ਪ੍ਰੀਤ-ਡੋਰੀ
ਨੇਹੁ-ਨਵੇਲਾ

ਨਾਲ ਹਰ ਇਕ 'ਜੀਵ' ਅਤੇ ਕਾਇਨਾਤ ਦਾ ਜ਼ੱਰਾ-ਜ਼ੱਰਾ, ਆਪਣੇ ਕੇਂਦਰ ਅਕਾਲ-ਪੁਰਖ ਵੱਲ, ਇਲਾਹੀ ਪ੍ਰੀਤ-ਤਾਰ ਨਾਲ, ਲਗਾਤਾਰ ਖਿਚੀਂਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਮੂ ਲਾਲਨ ਸਿਉ ਪ੍ਰੀਤਿ ਬਨੀ ॥

ਤੋਰੀ ਨ ਤੂਟੈ ਛੋਰੀ ਨ ਛੂਟੈ ਐਸੀ ਮਾਧੋ ਖਿੱਚ ਤਨੀ ॥ (ਪੰਨਾ-827)

ਇਸੇ ਇਲਾਹੀ 'ਪ੍ਰੀਤ-ਡੋਰੀ' ਨਾਲ, ਹਰ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਯਾ ਜੀਵ, ਇਕ-ਦੂਜੇ ਵਲ 'ਖਿੱਚ' ਖਾਂਦਾ ਹੈ।

Like attracts like.

ਧਾਤੁ ਮਿਲੈ ਫੁਨਿ ਧਾਤੁ ਕਉ ਲਿਵ ਲਿਵੈ ਕਉ ਧਾਵੈ ॥ (ਪੰਨਾ-725)

ਇਸੇ—

ਪ੍ਰੀਤ-ਡੋਰੀ
ਪ੍ਰੀਤ-ਤਾਰ
ਇਲਾਹੀ-ਖਿੱਚ

ਦੀ 'ਰਵਾਨਗੀ' ਅਥਵਾ 'ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ' ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਹੀ—

ਇਲਾਹੀ ਧਰਮ (Religion)

ਕਲਿਆਣ (Evolution)

'ਹੁਕਮ' (Divine Will)

ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਹ ਇਲਾਹੀ 'ਧਰਮ' ਸਾਰੀ ਕਾਇਨਾਤ ਦੇ ਜ਼ੱਰੇ-ਜ਼ੱਰੇ ਅੰਦਰ 'ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ' ਹੋਇਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਗੁੱਝੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਆਦਿ ਤੋਂ ਜੁਗੋ-ਜੁਗ, ਇਕ-ਸਾਰ, ਗੁਪਤੋ-ਗੁਪਤੀ, 'ਹੁਕਮ' ਦੀ ਰਵਾਨਗੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹੈ।

ਇਹ ਹੁਕਮ-ਰੂਪੀ ਇਲਾਹੀ 'ਧਰਮ', ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ 'ਇਲਾਹੀ ਧਰਮ' —

ਸਰਬੱਗ ਹੈ
ਅੱਖਰ ਹੀਣ ਹੈ
ਬੋਲੀ ਹੀਣ ਹੈ
ਦੇਸ਼ ਹੀਣ ਹੈ
ਵਿਤਕਰੇ ਹੀਣ ਹੈ
ਅਪਾਰ ਹੈ
ਸੱਚ ਹੈ
ਅਟੱਲ ਹੈ
ਅਭੁੱਲ ਹੈ
ਸਦੀਵੀ ਹੈ
ਗੁਪਤ ਹੈ
ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਹੈ
ਦੂਜੇ-ਭਾਉ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ
ਤਅੱਸੁਬ ਹੀਣ ਹੈ
ਦਿਮਾਗੀ 'ਪਕੜ' ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ।

ਬਨਸਪਤੀ ਦੇ ਬੀਜਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋਏ 'ਹੁਕਮ' ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ, ਹਰ ਇਕ ਬੀਜ ਤੋਂ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਬੂਟੇ — ਉਗਦੇ, ਵੱਧਦੇ, ਫੁਲਦੇ ਤੇ ਫਲਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਟਾਹਣੀਆਂ, ਪੱਤਿਆਂ, ਫੁੱਲਾਂ ਤੇ ਉਮਰ ਵਿਚ ਭਿੰਨਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਬਨਸਪਤੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜੂਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ, ਬੁੱਧੀ ਤੇ ਸੋਚਣ ਸ਼ਕਤੀ ਸੀਮਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਸਿਆਣਪਾਂ ਜਾਂ ਉਕਤੀਆਂ-ਜੁਗਤੀਆਂ ਨਹੀਂ ਵਰਤ ਸਕਦੇ ਅਤੇ 'ਨਾਲ ਲਿਖੇ' ਹੁਕਮ ਰੂਪੀ 'ਧਰਮ' ਦੀ ਗੁਪਤ ਰਵਾਨਗੀ ਵਿਚ ਦਖਲ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ 'ਨਾਲ ਲਿਖੇ' ਇਲਾਹੀ 'ਧਰਮ' ਨੂੰ ਸਹਿਜੇ ਅਤੇ ਅਣਜਾਣੇ ਹੀ ਮੰਨਦੇ ਅਤੇ ਕਮਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ, 'ਹੁਕਮਿ ਰਜਾਈ ਚਲਣਾ ਨਾਨਕ ਲਿਖਿਆ ਨਾਲਿ' ਦੀ ਪੰਗਤੀ ਦੀ ਅਨਜਾਣੇ ਅਤੇ ਸਹਿਜ-ਸੁਭਾਇ ਹੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਤਮਿਕ ਤਰੱਕੀ (Natural evolution) ਸਹਿਜੇ

ਹੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹੋ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਅੰਤ੍ਰ-ਮੁਖੀ 'ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ' ਹੋਇਆ 'ਨਿਜੀ ਧਰਮ' ਹੈ।

ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕਲਿਆਣ ਲਈ, ਕਿਸੇ ਬਾਹਰਲੇ ਧਰਮ ਜਾਂ ਮਜ਼ਹਬ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ 'ਪ੍ਰਚਾਰ' ਦੀ।

ਇਹ ਜੂਨਾਂ 'ਹੁਕਮ ਰਜਾਈ ਚਲਣਾ' ਦਾ ਇਲਾਹੀ ਗੁਪਤ, ਅਭੁਲ, ਆਪੋ-ਆਪਣਾ 'ਧਰਮ', ਅਣਜਾਣੇ, ਅਭੋਲ ਅਤੇ ਦਿਆਨਤਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕਮਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਇਹ ਜੂਨਾਂ — ਨਾ ਹਿੰਦੂ, ਨਾ ਮੁਸਲਮਾਨ, ਨਾ ਈਸਾਈ, ਨਾ ਮੁਸਾਈ ਹਨ। ਇਹ ਸਿਰਫ ਆਪਣੇ ਕਰਤੇ ਦੇ ਬਖਸ਼ੇ ਹੋਏ 'ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ' ਵਿਚ, ਆਪੋ-ਆਪਣਾ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ 'ਨਿਜੀ ਧਰਮ' ਕਮਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਜਦ ਬੱਚਾ ਮਾਂ ਦੀ ਕੁੱਖ ਵਿਚ ਨਿੰਮਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਨਾਲ ਲਿਖੇ ਇਲਾਹੀ 'ਹੁਕਮ' ਅਨੁਸਾਰ, ਉਸ ਬੱਚੇ ਦੀ ਪੇਟ ਵਿਚ ਅਨੋਖੇ ਤੇ ਅਚੰਭੇ ਢੰਗ ਨਾਲ 'ਪਾਲਣਾ' ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਦੀ ਇਸ ਗੁੱਝੀ ਕਰਾਮਾਤੀ 'ਪਰਵਰਿਸ਼' ਦੀ ਬਾਬਤ ਮਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ ਸਿਆਣਪ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਭੀ ਆਪਣੀ ਪਰਵਰਿਸ਼ ਦੀ ਬਾਬਤ ਕੋਈ ਅਹਿਸਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਬੱਚੇ ਦਾ ਪੇਟ ਦੀ ਤੀਬਰ ਜਠਰ-ਅਗਨੀ ਵਿਚ ਨਿੰਮਣਾ, ਵਧਣਾ, ਫੁਲਣਾ, ਬਚਾਉ ਅਤੇ ਪਰਵਰਿਸ਼ ਹੋਣੀ ਹੀ, ਅਤਿਅੰਤ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਬਿਸਮਾਦੀ ਇਲਾਹੀ ਕੌਤਕ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਨਾ 'ਮਾਂ' ਦੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਬੱਚੇ ਦੀ ਕੋਈ ਸਿਆਣਪ, ਦਖਲ-ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਅਤੇ ਉਦਮ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਸਾਰੀ ਇਲਾਹੀ 'ਕਰਾਮਾਤੀ ਖੇਲ' ਵੀਰਜ ਦੇ ਇਕ 'ਕਣ' (sperm) ਦੇ ਅੰਤ੍ਰ-ਗਤ 'ਨਾਲ ਹੀ' ਲਿਖਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਪੇਟ ਦੇ ਅੰਦਰ —

ਚੁੱਪ-ਚੁਪੀਤੇ

ਗੁਪਤੋ-ਗੁਪਤੀ

ਅਨਜਾਣੇ

ਅਭੋਲ

ਸਹਿਜ-ਸੁਭਾਇ

ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ

ਕਿਸੇ 'ਗੈਬੀ' ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਗੁੱਝੀ 'ਰਵਾਨਗੀ' ਅਥਵਾ 'ਇਲਾਹੀ ਹੁਕਮ' ਦਾ
ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅਚੰਭਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵੱਲ—

ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਲਈ

ਖਿਆਲ ਕਰਨ ਲਈ

ਕੀਮਤ ਪਾਉਣ ਲਈ

ਹੈਰਾਨ ਹੋਣ ਲਈ

ਸ਼ੁਕਰਾਨਾ ਕਰਨ ਲਈ

ਬਿਸਮਾਦ ਵਿਚ ਆਉਣ ਲਈ

ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਫੁਰਸਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਲੋੜ ਹੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਸ ਕੌਤਕ ਦੀ ਅਸਚਰਜਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ੁਕਰਾਨਾ ਕਰਨ
ਲਈ ਇਉਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ:—

ਰਮਈਆ ਕੇ ਗੁਨ ਚੇਤਿ ਪਰਾਨੀ ॥

ਕਵਨ ਮੂਲ ਤੇ ਕਵਨ ਦ੍ਰਿਸਟਾਨੀ ॥

ਜਿਨਿ ਤੂੰ ਸਾਜਿ ਸਵਾਰਿ ਸੀਗਾਰਿਆ ॥

ਗਰਭ ਅਗਨਿ ਮਹਿ ਜਿਨਹਿ ਉਬਾਰਿਆ ॥

ਬਾਰ ਬਿਵਸਥਾ ਤੁਝਹਿ ਪਿਆਰੈ ਦੂਧ ॥

ਭਰਿ ਜੋਬਨ ਭੋਜਨ ਸੁਖ ਸੂਧ ॥

ਬਿਰਧਿ ਭਇਆ ਉਪਰਿ ਸਾਕ ਸੈਨ ॥

ਮੁਖਿ ਅਪਿਆਉ ਬੈਠ ਕਉ ਦੈਨ ॥

ਇਹੁ ਨਿਰਗੁਨੁ ਗੁਨੁ ਕਛੁ ਨ ਬੂਝੈ ॥

ਬਖਸਿ ਲੇਹੁ ਤਉ ਨਾਨਕ ਸੀਝੈ ॥

(ਪੰਨਾ-266)

ਜਦ ਬੱਚੇ ਦਾ ਜਨਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਮਾਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਪਾਲਣ-ਪੋਸਣ,
ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ, ਵਿਦਿਆ ਆਦਿ ਦੀਆਂ ਵਿਉਂਤਾਂ ਸੋਚਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ੁਭ ਕਾਮਨਾਵਾਂ
ਤੇ ਅਸੀਸਾਂ ਭਰਿਆ ਪਿਆਰ ਦਿੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਉਤੋਂ
ਵਾਰਨੇ-ਬਲਿਹਾਰਨੇ ਜਾਂਦੀ ਹੋਈ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ
ਹੈ।

ਬੱਚੇ ਦੇ ਪੇਟ ਵਿਚ 'ਨਿੰਮਣ' ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ, ਉਸ ਦੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਭੀ, ਜੋ

ਬੱਚੇ ਲਈ 'ਮਾਂ-ਪਿਆਰ' ਉਪਜਦਾ ਹੈ, ਉਹ 'ਜੀਵ' ਲਈ ਇਲਾਹੀ ਪਿਆਰ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ —

ਮਾਂ-ਪਿਆਰ ਦਾ ਪੁੰਗਰਨਾ
ਪੇਟ ਵਿਚ ਗੁਪਤੀ ਪਾਲਣਾ ਹੋਣੀ
ਅਤਿਅੰਤ ਪੀੜਾ ਨਾਲ ਜਨਮ ਦੇਣਾ
ਛਾਤੀ ਵਿਚ ਦੁੱਧ ਉਪਜਣਾ
ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਪਰਵਰਿਸ਼ ਕਰਨੀ
ਸੁਭ ਇੱਛਕ ਹੋਣਾ
ਲਾਡ ਲਡਾਉਣਾ
ਖੇਲ ਖਿਲਾਉਣਾ
ਵਾਰੇ-ਵਾਰੇ ਜਾਣਾ
ਕੁਰਬਾਨ ਹੋਣਾ

ਆਦਿ, ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ 'ਮਾਂ-ਪਿਆਰ' ਦੀਆਂ ਸੂਖਮ ਪ੍ਰੇਮ-ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਹੀ, ਮਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ 'ਹੁਕਮ-ਰੂਪੀ' ਇਲਾਹੀ 'ਧਰਮ' ਦਾ ਹੀ —

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ

ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੈ

ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਹੈ

ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ।

ਪਰ, ਮਾਂ ਇਸ 'ਨਾਲ ਲਿਖੇ ਹੁਕਮ' ਵਾਲੇ 'ਇਲਾਹੀ ਪਿਆਰ' ਤੋਂ ਅਗਿਆਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਮਝ ਕੇ, 'ਮੋਹ-ਮਮਤਾ' ਵਿਚ ਫਸੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਦੂਜੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ, ਇਹ ਨਾਲ ਲਿਖੇ 'ਹੁਕਮ' ਅਨੁਸਾਰ, ਹਰ ਜੀਵ ਦੀ ਭਲਾਈ ਅਤੇ ਪਰਵਰਿਸ਼ ਲਈ, ਅਗੇਤਰੇ ਹੀ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੋ ਚੁਕੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸਾਡੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਅੰਗ ਹਨ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਮਾਗ, ਅੱਖਾਂ, ਨੱਕ,

ਫੇਫੜੇ, ਦਿਲ, ਜਿਗਰ, ਗੁਰਦੇ, ਹੱਡੀਆਂ, ਮਾਸ, ਨਾੜੀਆਂ, ਨਸਾਂ ਆਦਿ, ਇਹ ਸਾਰੇ 'ਹਿੱਸੇ' ਇਕ-ਦੂਜੇ ਦੇ ਆਸਰੇ (dependent), ਸੰਬੰਧਤ ਅਤੇ ਮਿਲਵਰਤਣ ਨਾਲ, ਦਿਨ-ਰਾਤ, ਜਾਗਦਿਆਂ-ਸੁਤਿਆਂ, ਅਣਜਾਣੇ, ਅਭੋਲ, ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ, ਸਹਿਜ-ਸੁਭਾਏ ਕਿਸੇ ਗੁੱਝੇ, ਅਲੱਖ, ਮੁਕੰਮਲ, ਅਪਾਰ, ਅਥੋਲ, ਅਲਿਖ, ਇਲਾਹੀ 'ਹੁਕਮ' ਦੀ ਰਵਾਨਗੀ ਵਿਚ ਅਛੋਪ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਬੇਖਬਰ ਅਤੇ ਬੇਪ੍ਰਵਾਹ ਹਾਂ।

'ਫੁੱਲ' ਦੇ ਬੀਜ ਵਿਚ 'ਨਾਲ ਲਿਖੇ ਹੁਕਮ' ਅਨੁਸਾਰ, ਬੂਟਾ ਉਗਦਾ ਹੈ।
ਉਸ ਬੂਟੇ ਦੇ—

ਤਣੇ

ਟਾਹਣੀਆਂ

ਪੱਤਿਆਂ

ਕੰਡਿਆਂ

ਫੁੱਲ

ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ :—

ਸ਼ਕਲ

ਬਨਾਵਟ

ਪੰਖੜੀਆਂ

ਰੰਗ

ਮਹਿਕ

ਮਿਠਾਸ

ਉਮਰ

ਰੁਤ

ਆਦਿ, ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਕੁਦਰਤੀ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਲਈ, ਇਲਾਹੀ 'ਹੁਕਮ', ਬੀਜ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਗੁਪਤ ਤੌਰ ਤੇ ਚੁੱਪ-ਚੁੱਪੀਤੇ ਹੀ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇਸ ਹੁਕਮ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਜਾਂ 'ਰਵਾਨਗੀ' ਲਈ, ਬਾਹਰੋਂ ਕਿਸੇ ਦਿਮਾਗੀ ਸਿਆਣਪ ਦੇ 'ਦਖਲ' ਜਾਂ ਅਗਵਾਈ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ।

ਦੂਜੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ, ਕਾਇਨਾਤ ਦਾ ਹਰ ਇਕ 'ਜੀਵ', ਆਪਣੇ ਕਰਤੇ, ਅਕਾਲ-ਪੁਰਖ ਦੇ ਅੱਟਲ, ਅਭੁੱਲ, ਸਰਬੱਗ, ਅਪਾਰ, 'ਹੁਕਮ' ਦੀ ਅਗਵਾਈ

ਅਤੇ 'ਰਵਾਨਗੀ' ਵਿਚ, ਉਪਜਦੇ, ਪਰਫੁਲਤ ਹੁੰਦੇ ਅਤੇ 'ਲੈ' ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ 'ਨਾਲ ਲਿਖੇ' ਹੁਕਮ ਨੂੰ, ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ, ਅਛੋਪ ਹੀ ਮੰਨਦੇ ਤੇ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਉਪਰਲੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਇਸ 'ਨਾਲ ਲਿਖੇ' ਹੋਏ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਮੰਨਣਾ ਤੇ ਕਮਾਉਣਾ ਹੀ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ 'ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ' 'ਨਿਜੀ ਧਰਮ', 'ਮਜ਼ਹਬ' ਜਾਂ 'ਪਰਮਾਰਥ' ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਮਝਣ, ਸਿੱਖਣ ਅਪਨਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਇਹ 'ਧਰਮ', ਬਾਹਰੋਂ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਾਇਆ, ਸਮਝਾਇਆ ਤੇ 'ਠੋਸਿਆ' ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇਹ 'ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ' ਗੁਪਤ 'ਧਰਮ', ਹਰ ਜੀਵ ਲਈ—

'ਜੀਵਨ ਸੇਧ' ਹੈ
 'ਨਿਜੀ ਧਰਮ' ਹੈ
 'ਮੁਕੰਮਲ ਇਲਾਹੀ ਕਾਨੂੰਨ' ਹੈ
 'ਲੋਕ ਸੁਖੀਆ' ਹੈ
 'ਪਰਲੋਕ ਸੁਹੇਲਾ' ਹੈ
 ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ ਬੀਜ ਹੈ
 ਅੰਦਰੋਂ ਹੀ ਉਪਜਿਆ ਹੈ
 ਓਤ-ਪੋਤ ਸਮਾਇਆ ਹੈ
 ਬਾਹਰਲੇ ਧਰਮਾਂ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਹੈ
 ਕਰਮ-ਕਾਂਡਾਂ ਤੋਂ ਬਰੀ ਹੈ
 ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਪਕੜ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ
 ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ
 ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਹੈ
 ਅਬੁੱਝ ਹੈ
 ਅਪਾਰ ਹੈ
 ਅਭੁੱਲ ਹੈ।

ਚੌਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਆਪਣੇ ਅੰਤਰ 'ਨਾਲ ਲਿਖੇ' ਇਲਾਹੀ 'ਧਰਮ' ਦੀ 'ਰਵਾਨਗੀ' ਦੇ ਵੇਗ ਵਿਚ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਰੁੜ੍ਹਦੇ ਹੋਏ, ਅਣਜਾਣੇ ਹੀ ਅਟੁੱਟ ਸਿਮਰਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪੋ-ਆਪਣਾ ਨਿਜੀ ਧਰਮ ਕਮਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ 'ਸਿਮਰਨ'—'ਜੀਵਨ-ਰੂਪ' ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਿਮਰੈ ਧਰਤੀ ਅਰੁ ਆਕਾਸਾ॥ ਸਿਮਰਹਿ ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਗੁਣਤਾਸਾ॥
ਪਉਣ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰ ਸਿਮਰਹਿ ਸਿਮਰੈ ਸਗਲ ਉਪਾਰਜਨਾ ॥ (ਪੰਨਾ-
1078)

ਹਰਿ ਸਿਮਰਨਿ ਧਾਰੀ ਸਭ ਧਰਨਾ॥ (ਪੰਨਾ-263)

ਪ੍ਰਤਿਪਾਲੈ ਜੀਅਨ ਬਹੁ ਭਾਤਿ॥
ਜੋ ਜੋ ਰਚਿਓ ਸੁ ਤਿਸਹਿ ਧਿਆਤਿ॥ (ਪੰਨਾ-292)

ਇਹ 'ਜੀਵਨ-ਕ੍ਰਿਆ' ਕਿਸੇ ਅਕਹਿ ਅਤੇ ਗੁਪਤ 'ਚੁਪ-ਪ੍ਰੀਤ' ਦੀ ਸੂਖਮ ਪ੍ਰੀਤ-ਡੋਰੀ ਦੀ 'ਚਾਲ' ਹੈ, ਜੋ ਇਲਾਹੀ 'ਸੋਮੇ' ਵਲ ਜੀਵ ਨੂੰ ਸਦੀਵੀ 'ਖਿੱਚ' ਪਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਇਹ ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ 'ਪ੍ਰੀਤ-ਡੋਰੀ' ਦੀ ਖਿੱਚ ਯਾ ਜੀਵਨ-ਰੌ ਦੀ ਸਹਿਜ-ਚਾਲ ਹੀ, ਹਰ ਜੀਵ ਦਾ ਆਪੋ-ਆਪਣਾ 'ਨਿਜੀ ਆਤਮਿਕ ਧਰਮ' ਹੈ।

ਅਲਪ ਬੁੱਧੀ ਕਾਰਨ, ਚਉਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰਲੇ 'ਨਾਲ' ਲਿਖੇ 'ਇਲਾਹੀ ਧਰਮ' ਤੋਂ ਅਨਜਾਣ ਹਨ। ਇਹ ਅਗਿਆਨਤਾ, ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਕਲਿਆਨਕਾਰੀ ਅਤੇ ਗੁੱਝੀ ਮਿਹਰ ਹੈ।

ਉਹ ਆਪਣੇ ਇਲਾਹੀ 'ਹੁਕਮ-ਰੂਪੀ' ਨਾਲ ਲਿਖੇ 'ਧਰਮ' ਨੂੰ ਅਭੋਲ ਤੇ ਅਨਜਾਣੇ ਹੀ ਕਮਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ 'ਧਰਮ' ਦੀ ਕਮਾਈ ਦਾ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਾਂਗ 'ਹੰਕਾਰ' ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਸਹਿਜ-ਸੁਭਾਇ ਹੀ 'ਸਬਰ-ਸਬੂਰੀ' ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਭਾਣਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਾਂਗ ਕਿੰਤੂ, ਸ਼ਿਕਾਇਤ, ਨਿਹੇਰਾ ਆਦਿ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।

ਆਪਣੇ ਅੰਦਰਲੇ ਇਲਾਹੀ ਧਰਮ, ਨੂੰ ਕਮਾਉਣ ਨਾਲ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਤਮਿਕ ਤਰੱਕੀ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਕਲਿਆਨਕਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਮਨੁੱਖ ਵਾਂਗ ਉਹ ਸਿਆਣਪਾਂ-ਚਤੁਰਾਈਆਂ ਘੋਟ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਇਲਾਹੀ ਧਰਮ ਤੋਂ 'ਬੇਮੁੱਖ' ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ।

ਇਸੇ ਲਈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਤੋਂ 'ਬਰੀ' ਹਨ।

ਤਾਂ ਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ, ਕਿ ਚੁਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਅੰਤ੍ਰ-ਗਤ 'ਹੁਕਮ' ਦੀ 'ਸਹਿਜ-ਚਾਲ' ਵਿਚ, ਅਛੋਪ ਅਤੇ ਅਨਜਾਣੇ ਹੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹੋ ਕੇ, ਆਪਣੇ 'ਨਾਲ ਲਿਖੇ' ਇਲਾਹੀ 'ਧਰਮ' ਨੂੰ ਕਮਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕਰਤੇ ਅਕਾਲ-ਪੁਰਖ ਦੇ 'ਭਾਣੇ' ਵਿਚ, ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਸਫਲ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਇਸ ਲਈ ਉਪਰਲੀ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ, ਕਿ ਇਸ ਇਲਾਹੀ ਹੁਕਮ-ਰੂਪੀ, ਨਾਲ ਲਿਖੇ, 'ਧਰਮ' ਵਿਚ —

ਵਿਤਕਰਾ

ਵੈਰ-ਵਿਰੋਧ

ਈਰਖਾ-ਦਵੈਤ

ਨਫ਼ਰਤ

ਤਅੱਸੁਬ

ਟਾਕਰੇ

ਝਗੜੇ

ਲੜਾਈਆਂ

ਲਈ, ਕੋਈ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਹੀ ਨਹੀਂ।

ਇਹੋ ਵਜਾਹ ਹੈ, ਕਿ ਚੁਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ, 'ਮਜ਼ਹਬੀ-ਤਅੱਸੁਬ' ਦੇ ਨਾਉਂ ਤੇ ਕੋਈ:—

ਖਿੱਚੋਤਾਣ

ਸ਼ੋਰ-ਸ਼ਰਾਬਾ

ਖੂਨ-ਖਰਾਬਾ

ਜ਼ੁਲਮ

ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਇਹਨਾਂ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਦੀ ਲੰਘਦਾ ਹੋਇਆ 'ਜੀਵ' ਜਦ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਇਨਸਾਨੀ ਜੂਨ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦਾਤਾਂ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ:—

1. ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਰੱਬ ਨੇ 'ਅਪਣੇ-ਸਰੂਪ' ਵਿਚ ਬਣਾਇਆ ਹੈ।
ਮਨ ਤੂੰ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪ ਹੈ ਆਪਣਾ ਮੂਲੁ ਪਛਾਣੁ ॥ (ਪੰਨਾ-441)
2. ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਬੇਅੰਤ ਤੀਖਣ-ਬੁੱਧੀ ਬਖਸ਼ੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ—
ਆਪਣੇ 'ਆਪੇ' ਨੂੰ ਪਹਿਚਾਨ ਸਕੇ।
ਆਪਣੇ 'ਕਰਤੇ' ਨੂੰ ਪਹਿਚਾਨ ਸਕੇ।
ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ-ਰੂਪੀ 'ਧਰਮ' ਨੂੰ ਪਹਿਚਾਨ ਸਕੇ।
ਆਪਣੇ 'ਜੀਵਨ' ਨੂੰ ਸਹੀ ਆਤਮਿਕ ਸੇਧ ਦੇ ਸਕੇ।
ਆਵਾਗਵਨ ਦੇ 'ਗੇੜ' ਤੋਂ ਬਚ ਸਕੇ।
ਆਪਣਾ ਅਮੋਲਕ ਜੀਵਨ ਸਫਲ ਕਰ ਸਕੇ।
ਆਪਣੇ 'ਕਰਤੇ' ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਿਚ ਮੁੜ 'ਸਮਾ' ਸਕੇ।
ਰੱਬ ਦੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵਰਤ ਸਕੇ।
ਇਸ ਨੁਕਤੇ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਉਂ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ—
ਅਕਲਿ ਏਹ ਨ ਆਖੀਐ ਅਕਲਿ ਗਵਾਈਐ ਬਾਦਿ ॥
ਅਕਲੀ ਸਾਹਿਬੁ ਸੇਵੀਐ ਅਕਲੀ ਪਾਈਐ ਮਾਨੁ ॥
ਅਕਲੀ ਪੜ੍ਹਿ ਕੈ ਬੁਝੀਐ ਅਕਲੀ ਕੀਚੈ ਦਾਨੁ ॥
ਨਾਨਕੁ ਆਖੇ ਰਾਹੁ ਏਹੁ ਹੋਰਿ ਗਲਾਂ ਸੈਤਾਨੁ ॥ (ਪੰਨਾ-1245)
3. ਬਾਕੀ ਸਾਰੀਆਂ ਜੂਨਾਂ ਦਾ 'ਸਿਰਤਾਜ' ਬਣਾਇਆ ਹੈ।
ਸਗਲ ਜੋਨਿ ਮਹਿ ਤੂ ਸਿਰਿ ਧਰਿਆ ॥ (ਪੰਨਾ-913)
ਲਖ ਚਉਰਾਸੀਹ ਜੋਨਿ ਸਬਾਈ ॥
ਮਾਣਸ ਕਉ ਪ੍ਰਭਿ ਦੀਈ ਵਡਿਆਈ ॥ (ਪੰਨਾ-1075)
ਲਖ ਚਉਰਾਸੀਹ ਜੂਨਿ ਵਿਚਿ ਉਤਮੁ ਜੂਨਿ ਸੁ ਮਾਣਸ ਦੇਹੀ ।
(ਵਾ.ਭਾ.ਗੁ. 15/3)
4. ਸਾਰੀ ਕਾਇਨਾਤ ਦੀਆਂ ਬੇਅੰਤ 'ਦਾਤਾਂ' ਬਖਸ਼ੀਆਂ ਹਨ।
ਦੇਦੇ ਤੋਟਿ ਨਾਹੀ ਪ੍ਰਭੁ ਰੰਗਾ ॥ (ਪੰਨਾ-99)
ਤੁਧੁ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਮੈਨੋ ਸਉਪਿਆ ਜਾ ਤੇਰਾ ਬੰਦਾ ॥....
ਲਖ ਚਉਰਾਸੀਹ ਮੇਦਨੀ ਸਭ ਸੇਵ ਕਰੰਦਾ ॥ (ਪੰਨਾ-1096)
5. ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਸੁਖ ਲਈ ਬੇਅੰਤ

ਚਿਤ੍ਰ-ਬਚਿਤ੍ਰ ਮਾਇਕੀ ਸਾਧਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਹਨ।

ਅਗਨਤ ਸਾਹੁ ਅਪਨੀ ਦੇ ਰਾਸਿ ॥

ਖਾਤ ਪੀਤ ਬਰਤੈ ਅਨਦ ਉਲਾਸਿ ॥ (ਪੰਨਾ-268)

ਸੋ ਕਿਉ ਬਿਸਰੈ ਜਿਨਿ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਦੀਆ ॥

ਸੋ ਕਿਉ ਬਿਸਰੈ ਜਿ ਜੀਵਨ ਜੀਆ ॥ (ਪੰਨਾ-290)

6. ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਕਲਿਆਣ ਲਈ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਅਨੇਕਾਂ 'ਧਰਮ' ਪ੍ਰਚਲਤ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਅਤੇ ਸਹੀ ਆਤਮਿਕ ਸੇਧ ਦੇਣ ਲਈ, ਬੇਅੰਤ ਉਪਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਇਲਹਾਮੀ ਬਾਣੀਆਂ ਰਚੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਭੁਲੇ ਭਟਕੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ 'ਜੀਵਨ ਸੇਧ' ਦੇਣ ਲਈ ਅਨੇਕਾਂ ਗੁਰੂ, ਅਵਤਾਰ, ਪੀਰ, ਪੈਗੰਬਰ, ਸਾਧ, ਸੰਤ, ਭਗਤ ਦੁਨੀਆਂ ਤੇ ਭੇਜੇ ਗਏ।

ਹਰਿ ਜੁਗਹ ਜੁਗੋ ਜੁਗ ਜੁਗਹ ਜੁਗੋ ਸਦ ਪੀੜੀ ਗੁਰੂ ਚਲੰਦੀ ॥

ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਪੀੜੀ ਚਲੈ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ

ਜਿਨੀ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ॥ (ਪੰਨਾ-79)

ਸਾਧ ਪਠਾਏ ਆਪਿ ਹਰਿ ਹਮ ਤੁਮ ਤੇ ਨਾਹੀ ਦੂਰਿ ॥ (ਪੰ:-929)

ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਸੰਤ ਭਲੇ ਪ੍ਰਭ ਤੇਰੇ ॥

ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਵਹਿ ਰਸਨ ਰਸੇਰੇ ॥ (ਪੰਨਾ-1025)

ਹੈਰਾਨੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਜਿਥੇ ਸੀਮਤ ਬੁੱਧੀ ਵਾਲੀਆਂ ਚੌਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਤਾਂ ਇਲਾਹੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਹੁੰਦੀਆਂ ਭੀ, ਉਹਨਾਂ ਦਾਤਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ-ਪੂਰਾ ਲਾਭ ਲੈ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸਹਿਜ-ਸੁਭਾਇ ਆਪਣੀ ਕਲਿਆਣ ਦਾ ਉਪਾਉ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਓਥੇ, ਬੇਅੰਤ ਤੀਖਣ-ਬੁੱਧੀ ਵਾਲਾ 'ਮਨੁੱਖ', ਸਭ ਜੂਨਾਂ ਦਾ 'ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ' ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਭੀ, ਆਪਣੇ ਇਲਾਹੀ ਉਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ, ਬੇਪ੍ਰਵਾਹ, ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਕੇ, ਰਸਾਤਲ ਵਲ ਰੁੜ੍ਹਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਇਉਂ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ—

ਪੜਿਆ ਮੂਰਖੁ ਆਖੀਐ ਜਿਸੁ ਲਬੁ ਲੋਭੁ ਅਹੰਕਾਰਾ ॥ (ਪੰਨਾ-140)

ਦਾਤਿ ਪਿਆਰੀ ਵਿਸਰਿਆ ਦਾਤਾਰਾ ॥ (ਪੰਨਾ-676)

ਦੇਵਨਹਾਰ ਦਾਤਾਰ ਪ੍ਰਭ ਨਿਮਖ ਨ ਮਨਹਿ ਬਸਾਇ ॥

ਲਾਲਚ ਝੂਠ ਬਿਕਾਰ ਮੋਹ ਇਆ ਸੰਪੈ ਮਨ ਮਾਹਿ ॥ (ਪੰਨਾ-261)

ਸਾਡਾ ਹਉਮੈ ਵੇੜਿਆ ਮਨ, ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਬਖਸ਼ੀ ਤੀਖਣ-ਬੁੱਧੀ ਅਤੇ ਨਿਰਣਾ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਗਲਤ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਉਕਤੀਆਂ, ਜੁਗਤੀਆਂ, ਸਿਆਣਪਾਂ ਘੋਟ-ਘੋਟ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲਿਖੇ 'ਹੁਕਮ' ਜਾਂ 'ਧਰਮ' ਦੀ ਰਵਾਨਗੀ ਤੋਂ 'ਬੇਸੁਰਾ' ਹੋ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਹੀ 'ਭਾਣੇ' ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਲਾਹੀ 'ਪ੍ਰੀਤ-ਤਾਰ' ਤੋਂ ਟੁਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

'ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ' ਵਿਚ, ਸਾਡੀ 'ਨਿਰਣੇ-ਸ਼ਕਤੀ' ਮੱਧਮ ਜਾਂ ਮਨੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਵਜਾਹ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਚੰਗੇ-ਮਾੜੇ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਯਾ ਪਰਖ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਅਨਜਾਣੇ ਹੀ ਅਨੇਕਾਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਪਾਪ ਕਮਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਪੱਠੇ ਪਾ-ਪਾ ਕੇ ਪਾਲਦੇ-ਪੋਸਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ ਦਾ ਪੜਦਾ ਭੀ ਗਾੜ੍ਹਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਅਸੀਂ ਹੁਕਮ-ਮਈ 'ਇਲਾਹੀ ਧਰਮ' ਤੋਂ ਹੋਰ ਭੀ ਦੂਰ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ।

ਅਫਸੋਸ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ—

ਇਤਨੀ ਤੀਖਣ ਬੁੱਧੀ

ਅਨੇਕਾਂ ਧਰਮਾਂ

ਅਨੇਕਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਗਰੰਥਾਂ

ਅਣਗਿਣਤ ਧਾਰਮਿਕ ਮੰਦਰਾਂ

ਬੇਅੰਤ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ

ਬੇਅੰਤ ਗਿਆਨ-ਧਿਆਨ

ਬੇਅੰਤ ਪਾਠ-ਪੂਜਾ

ਅਣਗਿਣਤ ਜਪ-ਤਪ ਅਤੇ ਕਰਮ ਕ੍ਰਿਆ

ਬੇਅੰਤ ਹਠ-ਜੋਗ-ਸਾਧਨਾਵਾਂ

ਬੇਅੰਤ ਧਾਰਮਿਕ ਆਗੂਆਂ

ਦੇ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ—

ਆਪੇ

ਕਰਤੇ

ਇਲਾਹੀ ਹੁਕਮ

‘ਨਾਲ ਲਿਖੇ’ ਧਰਮ’

ਸਹੀ ਜੀਵਨ ਸੇਧ

ਕਲਿਆਣ

ਦੀ ਬਾਬਤ ਕੋਈ ‘ਗਿਆਨ’ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਇਨਸਾਨ ਅਪਣੀ ਦੈਵੀ ਹਸਤੀ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ, ਰਸਾਤਲ ਵਲ ਰੁੜ੍ਹਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੀਆਂ ਅਗਿਆਨੀ ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਭੀ ਨੀਵਾਂ, ਮਲੀਨ ਤੇ ਦੁਖਦਾਈ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਇਸ ਤਰਸਯੋਗ ਅਤੇ ਦੁਖਦਾਈ ਅਧੋਗਤੀ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦੀ ਖੋਜ-ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਘੜਕੇ, ਆਪਣੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ।

ਜਿਥੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਬੇਅੰਤ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਬਖਸ਼ੀਆਂ ਹਨ, ਉਥੇ ਹਉਮੈ ਦਾ ‘ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵਾ’ ਵੀ ਪਾ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਅਤਿ ਪ੍ਰਬਲ, ਦੀਰਘ ਤੇ ਸੂਖਮ ਹੈ।

ਹਉਮੈ ਏਹੋ ਹੁਕਮੁ ਹੈ ਪਇਐ ਕਿਰਤਿ ਫਿਰਾਹਿ ॥ (ਪੰਨਾ-466)

ਜਿਨਿ ਰਚਿ ਰਚਿਆ ਪੁਰਖਿ ਬਿਧਾਤੇ ਨਾਲੇ ਹਉਮੈ ਪਾਈ ॥ (ਪੰ:-999)

ਇਸ ਹਉਮੈ ਦੇ ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ ਕਾਰਣ ਅਸੀਂ

ਆਪਣੇ ‘ਆਪੇ’ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬੁੱਝ ਸਕਦੇ ।

ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਨਿਸਚਾ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।

ਇਲਾਹੀ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬੁੱਝ ਸਕਦੇ।

ਨਾਲ ਲਿਖੇ ਧਰਮ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ।

ਇਲਾਹੀ ਬਰਕਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਮਾਣ ਸਕਦੇ।

ਆਪਣੀ ਜੀਵਨ-ਸੇਧ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ।

ਆਤਮਿਕ ਵਿਰਸੇ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ।

ਸਾਡੇ ਕਰਮ 'ਹਉ' ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਇਹਨਾਂ 'ਹਉਂਧਾਰੀ ਕਰਮਾਂ' ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਭੁਗਤਦੇ ਹਾਂ।

ਜਨਮਾਂ ਦੇ ਗੋੜ ਵਿਚ ਫਿਰ-ਫਿਰ ਫਸਦੇ ਹਾਂ।

ਭਰਮੇ ਆਵੈ ਭਰਮੇ ਜਾਇ ॥ ਇਹੁ ਜਗੁ ਜਨਮਿਆ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ॥

ਮਨਮੁਖਿ ਨ ਚੇਤੈ ਆਵੈ ਜਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ-161)

ਭਰਮੇ ਭੂਲਾ ਫਿਰੈ ਸੰਸਾਰੁ ॥

ਮਰਿ ਜਨਮੈ ਜਮੁ ਕਰੇ ਖੁਆਰੁ ॥ (ਪੰਨਾ-560)

ਸਾਧੋ ਇਹੁ ਜਗੁ ਭਰਮ ਭੁਲਾਨਾ ॥

ਰਾਮ ਨਾਮ ਕਾ ਸਿਮਰਨੁ ਛੋਡਿਆ ਮਾਇਆ ਹਾਥਿ ਬਿਕਾਨਾ ॥ (684)

ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਭ੍ਰਮਿ ਭ੍ਰਮਿ ਭ੍ਰਮਿ ਖਪਿਆ ॥ (ਪੰਨਾ-1140)

ਹਉਮੈ ਦੇ 'ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ' ਦੇ ਕੁਝ ਉਦਾਹਰਣ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ —

1. ਥੀਏਟਰ (Theatre) ਵਿਚ ਕਈ ਅਦਾਕਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਕਈ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਪਾਰਟ (role) ਅਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਰੰਗਮੰਚ ਉਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਹਰ ਇਕ ਹਰਕਤ, ਅਦਾ, ਬੋਲ-ਚਾਲ ਆਦਿ ਮਾਲਕ ਦੇ ਕਿਸੇ ਪਹਿਲਾਂ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਵਿਉਂਤ ਅਨੁਸਾਰ ਨਿਯਮ-ਬੱਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਟੇਜ ਉਤੇ ਕੋਈ ਰਾਜਾ, ਕੋਈ ਰਾਣੀ, ਕੋਈ ਨੌਕਰ, ਕੋਈ ਦਾਤਾ, ਕੋਈ ਭਿਖਾਰੀ ਆਦਿ, ਅਨੇਕਾਂ ਭੇਖ ਧਾਰ ਕੇ, ਆਪੋ-ਆਪਣਾ 'ਪਾਰਟ' ਖੇਲਦੇ ਹਨ। ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਨਿਸਚਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਉਹ ਸੱਚੀ-ਮੁੱਚੀ ਦੇ ਰਾਜਾ-ਰਾਣੀ ਆਦਿ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਬਲਕਿ ਖਿਨ-ਭੰਗਰ ਸਟੇਜ ਤੇ ਆਪਣਾ ਨੀਯਤ 'ਪਾਰਟ' ਅਦਾ ਕਰਨ ਹੀ ਆਏ ਹਨ ਅਤੇ ਅਸਲ ਵਿਚ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਦੇ ਨੌਕਰ ਹੀ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਉਹ 'ਸੁਤੰਤਰ' ਨਹੀਂ ਹਨ ਅਪਣੀ ਮਨ-ਮਰਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਪਰ ਜੇ ਕੋਈ 'ਪਾਤਰ' ਅਪਣੇ ਮਾਲਕ ਨੂੰ 'ਭੁੱਲ' ਕੇ ਜਾਂ ਬਾਗੀ ਹੋ ਕੇ, ਸਟੇਜ ਉਤੇ ਆਪਣੀ ਮਨ-ਮਰਜ਼ੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਖੇਲ ਵਿਚ ਵਿਘਨ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਉਸ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਐਨ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਕਾਇਨਾਤ ਦੇ ਮਾਲਕ 'ਅਕਾਲ-ਪੁਰਖ' ਨੇ, ਆਪਣੇ ਅਪਾਰ 'ਹੁਕਮ' ਦੁਆਰਾ, ਇਹ ਦੁਨਿਆਵੀ 'ਵਡ-ਖੇਲ-ਤਮਾਸ਼ਾ' ਰਚਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਜੀਵ, ਆਪੋ-ਆਪਣਾ 'ਪਾਰਟ' ਅਦਾ

ਕਰਨ ਆਏ ਹਾਂ।

ਦਿਆਨਤਦਾਰੀ ਨਾਲ, ਇਸ 'ਹੁਕਮ-ਰੂਪੀ' ਭਾਣੇ ਦੀ ਰਵਾਨਗੀ ਵਿਚ ਚਲਣਾ ਹੀ, ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਲਿਖੇ ਇਲਾਹੀ 'ਧਰਮ' ਦੀ ਕਮਾਈ ਹੈ।

ਜਦ ਤਾਈਂ ਅਸੀਂ ਅਕਾਲ-ਪੁਰਖ ਦੀ ਇਲਾਹੀ ਵਿਉਂਤ ਅੰਦਰ 'ਹੁਕਮ' ਦੇ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਆਪੋ-ਆਪਣਾ 'ਪਾਰਟ' ਅਦਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਉਦੋਂ ਤਾਈਂ ਇਲਾਹੀ 'ਖੇਲ-ਅਖਾੜਾ' ਨਿਰਵਿਘਨ ਚਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ 'ਅਦਾਕਾਰ' ਅਥਵਾ 'ਜੀਵ' ਨੂੰ ਵਡਿਆਈ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਪਰ, ਜਦ ਜੀਵ ਆਪਣੇ 'ਮਾਲਕ' ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ 'ਮੋਹ-ਮਾਇਆ' ਦੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਵਿਚ 'ਹਉਮੈ' ਧਾਰ ਕੇ ਆਪ ਹੀ 'ਮਾਲਕ' ਅਤੇ ਕਰਤਾ-ਧਰਤਾ ਬਣ ਬੈਠਦੇ ਹਨ ਤੇ ਮਨ-ਮਰਜ਼ੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਜੀਵ ਇਲਾਹੀ ਬਰਕਤਾਂ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਰਮ-ਬੱਧ ਹੋ ਕੇ, ਮਾਇਕੀ ਅਸੂਲ ਅਨੁਸਾਰ ਦੁਖ-ਸੁਖ ਭੋਗਦੇ ਹਨ।

ਜੋ ਮੈ ਕੀਆ ਸੋ ਮੈ ਪਾਇਆ ਦੋਸੁ ਨ ਦੀਜੈ ਅਵਰ ਜਨਾ ॥ (ਪੰ:433)

ਆਪਣੈ ਭਾਣੈ ਜੋ ਚਲੈ ਭਾਈ ਵਿਛੁੜਿ ਚੋਟਾ ਖਾਵੈ ॥ (ਪੰਨਾ-601)

ਆਪਨ ਕਰਮ ਆਪੇ ਹੀ ਬੰਧ ॥

ਆਵਨੁ ਜਾਵਨੁ ਮਾਇਆ ਧੰਧ ॥ (ਪੰਨਾ-888)

2. ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਕਰੰਟ 'ਪਾਵਰ ਹਾਊਸ' ਤੋਂ ਉਪਜਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਬਿਜਲੀ ਹਰ ਇਕ 'ਬਲਬ' ਵਿਚ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਬਲਬ ਦੇ ਅੰਦਰ 'ਫਿਲਾਮੈਂਟ' ਦੀ ਸੂਖਮ ਤਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਉਦਾਲੇ ਅਨੇਕਾਂ ਰੰਗਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਕਲਾਂ ਵਾਲੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦਾ ਗਿਲਾਫ਼ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਇਸ ਵਿਚ ਕਰੰਟ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ 'ਜਗ' ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਜੀਉਂਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਬੁਝ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਥਵਾ 'ਮੁਰਦਾ' ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਬਲਬ ਨੂੰ ਜੀਵਨ 'ਕਰੰਟ' ਤੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਕਰੰਟ 'ਪਾਵਰ-ਹਾਊਸ' ਤੋਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਬਲਬ ਦੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹਸਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸਦੀ ਹਸਤੀ 'ਕਰੰਟ ਦੀ ਹੋਂਦ' ਤੋਂ ਬਣਦੀ ਹੈ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਵਨ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ 'ਸੋਮਾ' ਅਥਵਾ ਪਾਵਰ-ਹਾਉਸ 'ਨਾਮ' ਜਾਂ 'ਸਬਦ' ਹੀ ਹੈ।

ਜੇਕਰ ਬਲਬ ਆਪਣੇ 'ਜੀਵਨ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਦੇ ਸੋਮੇ ਨੂੰ 'ਭੁਲ' ਕੇ ਜਾਂ 'ਮੁਨਕਰ' ਹੋ ਕੇ, ਆਪਣੀ ਹੀ ਅੱਡਰੀ 'ਹਸਤੀ' ਜਤਾਉਂਦਾ ਫਿਰੇ, ਤਾਂ ਉਹ 'ਝੂਠਾ' ਹੈ, 'ਪਖੰਡੀ' ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਹਉਮੈ ਦੀ ਹੋਂਦ ਕੂੜੀ ਹੈ। ਅਸਲੀ ਹਸਤੀ ਤਾਂ 'ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਉਪਜਿਆ ਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੀ ਜੀਵ-ਰੂਪੀ 'ਬਲਬ' ਦਾ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਹੁਕਮ-ਰੂਪੀ 'ਇਲਾਹੀ ਧਰਮ' ਹੈ।

ਐਨ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਹੀ ਇਕੋ 'ਹਸਤੀ' ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਜੀਵਨ-ਰੂਪੀ 'ਜੋਤਿ', ਹਰ ਇਕ ਜੀਵ ਦੇ ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਰ ਮਾਇਆ-ਰੂਪੀ ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ ਦੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਵਿਚ, ਜੀਵ ਨੂੰ ਇਹ ਭੁਲੇਖਾ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਕੋਈ ਅੱਡਰੀ ਹਸਤੀ ਹੈ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਸੰਪੂਰਨ ਕਰਤਾ-ਧਰਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਰ ਪੱਖ ਵਿਚ ਮੈਂ-ਮੇਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਅਤੇ ਵਰਤ-ਵਰਤਾਰਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਪਹਿਲਾਂ ਦਸਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਇਲਾਹੀ 'ਹੁਕਮ' ਹੀ ਨਾਮ ਦੀ ਜੀਵਨ-ਰੋਂ ਯਾ ਇਲਾਹੀ 'ਧਰਮ' ਦੀ ਗੁੱਝੀ 'ਸਹਿਜ-ਚਾਲ' ਹੈ।

ਇਲਾਹੀ 'ਹੁਕਮ', 'ਨਾਮ' ਯਾ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ 'ਨਿਜੀ ਧਰਮ', ਹਰ ਇਕ ਜ਼ੋਰੇ ਵਿਚ ਰਵਿ-ਰਹਿਆ-ਭਰਪੂਰ ਹੈ।

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਕਰੰਟ ਤਾਂ ਇਕੋ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੇ ਬਾਹਰਲੇ ਸਾਧਨ, ਬਲਬ, ਟਿਊਬ ਆਦਿ ਅਨੇਕਾਂ ਜੰਤਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਚਲ ਰਿਹਾ 'ਕਰੰਟ' ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਰੰਗਤ ਅਨੁਸਾਰ — ਲਾਲ, ਪੀਲੀ, ਨੀਲੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਣੀ ਤਾਂ ਇਕੋ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਜੋ ਚੀਜ਼ ਰਲਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪਾਣੀ ਦਾ ਰੰਗ ਅਤੇ ਸਵਾਦ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਐਨ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਜੀਵਾਂ' ਵਿਚ ਇਲਾਹੀ 'ਜੀਵਨ-ਰੋਂ' ਤਾਂ ਇਕੋ ਵਰਤਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਮਨ, ਬੁੱਧੀ ਅਤੇ ਅੰਤਿਸ਼ਕਰਨ ਦੀ ਰੰਗਤ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਜੀਵਨ ਰੋਂ ਦਾ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ 'ਜੀਵਨ-ਰੌਂ' ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੇ ਦੋ ਪਹਿਲੂ ਹਨ —

1. ਅੰਤ੍-ਮੁਖੀ ਗੁੱਝੀ 'ਸਹਿਜਚਾਲ' — ਜੋ ਨਿਰੋਲ, ਨਿਰਮਲ; 'ਨਾਮ', 'ਹੁਕਮ' ਅਤੇ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਨਿੱਜੀ ਧਰਮ ਹੈ।

2. ਬਾਹਰ-ਮੁਖੀ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ — ਜਿਸ ਉੱਤੇ —

ਹਉਮੈ ਵੇੜੇ ਮਨ

ਹਉਂ ਧਾਰੀ ਬੁੱਧੀ

ਅੰਤਿਸ਼ਕਰਨ

ਦਾ 'ਅਕਸ' ਯਾ ਰੰਗਤ ਚੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ, ਇਲਾਹੀ 'ਜੀਵਨ-ਰੌਂ' ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਰਵਾਨਗੀ ਨੂੰ ਹੀ ਅੱਡੋ-ਅੱਡੀ ਜੀਵਾਂ ਦਾ 'ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ' ਹੋਇਆ 'ਇਲਾਹੀ ਧਰਮ' ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ।

(ਚਲਦਾ.....)

